

Beter, maar nog niet goed

„Het gaat beter, maar nog niet goed”. Zo typeert de president van De Nederlandsche Bank, dr. W.F. Duisenberg, in het *Jaarverslag 1983* de huidige internationale en nationale economische ontwikkeling. Daaruit spreekt optimisme, maar het is een optimisme met bezorgde ondertoon. Internationaal is de conjunctuur nu duidelijk opgeveerd, maar zijn er ernstige onevenwichtigheden die duurzaam herstel kunnen belemmeren. Nationaal staat de economie er eveneens wat beter voor, maar maakt één zwaluw ook nog geen zomer. Er zijn nog te veel factoren die het onzeker maken of de internationale opleving zal doorzetten, c.q. of ons land daarvan in voldoende mate zal meeprofiteren.

Internationaal gaat het beter... In 1983 en begin 1984 heeft de internationale conjunctuur een duidelijke opleving te zien gegeven. De groeicijfers in de OECD-landen zijn naar boven bijgesteld, de wereldhandel ontwikkelt zich voorspoediger dan verwacht en de inflatie staat op een betrekkelijk laag peil. De schuldenproblemen van met name Zuidamerikaanse landen zijn nog lang niet bezworen, maar de meeste debiteurlanden hebben zich onder het juk van het IMF gebogen en de ergste crisisdreiging lijkt te zijn afgewend. Als de wereldhandel verder groeit en de renteverplichtingen niet hoger oplopen, kunnen de ontwikkelingslanden hun betalingsbalanstekorten misschien wat verkleinen en zich weer enigszins aan hun ontwikkeling gaan wijden in plaats van aan het aflossen van schulden.

...*maar het gaat nog niet goed.* Er zijn echter een paar factoren die de duurzaamheid van het internationale economische herstel bedreigen. Een belangrijke bron van onevenwichtigheid ligt in de Verenigde Staten. De Amerikaanse economie vormt weliswaar de motor van het huidige conjunctuurherstel, maar het gevaar is niet denkbeeldig dat de motor vastloopt op het mengsel van omvangrijke begrotingstekorten en tekorten op de lopende rekening van de betalingsbalans. Het begrotingstekort vormt een bron van onzekerheid voor beleggers en investeerders waardoor de rente onder opwaartse druk blijft staan. Als ook de inflatie weer oploopt – wat in de huidige conjunctuurfase allerminst denkbeeldig is – valt te vrezen dat de nominale rente opnieuw gaat stijgen, tot schade van de internationale investeringsactiviteit en tot wanhoop van de schuldenlanden die dan misschien geen andere oplossing meer zien dan het vormen van een „schuldenkartel” dat weigert nog een cent aan de westerse geldschietters terug te betalen. Ook het omvangrijke en nog steeds groeiende betalingsbalanstekort van de VS vormt een bron van instabiliteit, want het moet vroeg of laat tot een val van de dollar leiden die de internationale wisselkoersverhoudingen flink door elkaar schudt. Ook dat is weinig bevorderlijk voor het ongestoorde conjunctuurverloop.

Nationaal gaat het beter... Ook de Nederlandse economie is nu wat opgekrabbeld uit de diepe economische recessie van de afgelopen jaren. De productie in bedrijven vertoont weer groei en de binnenlandse bestedingen zijn niet verder ingezakt. Door het zeer gematigde verloop van de arbeidskosten is de internationale concurrentiepositie verbeterd. In de periode 1980/1983 is het prijsverschil met het concurrerende buitenland voor ons land 9% gunstiger geworden. Hierdoor – en deze keer door een *gunstige* samenstelling van het exportpakket (veel chemie en energie) – doet de Nederlandse export het goed op buitenlandse markten en groeit zij duidelijk sneller dan de wereldhandel. In belangrijke delen van het bedrijfsleven begint zich ook een duidelijk rendementsherstel af te tekenen dat tot een verbetering van de vermogensverhoudingen leidt. Tot de verhoopte stijging van de nationale investeringsquote heeft dit in 1983 echter nog niet geleid. Vermoedelijk was de bezettingsgraad in veel bedrijven nog te laag om tot uitbreidingsinvesteringen over te gaan. Volgens de conjunctuurenquête van het CBS is de bezettingsgraad vorig jaar echter belangrijk gestegen en ligt zij thans dicht bij het hoogste punt sinds 1973. Dat geeft hoop dat de investeringen in 1984 wél flink zullen aantrekken, conform de hoge verwachtingen zoals die uit de investeringsenquête van het CBS naar voren zijn gekomen.

...*maar het gaat nog niet goed.* De gunstige ontwikkeling geldt helaas niet voor de gehele nationale economie, maar

slechts voor een beperkt deel ervan: de exportsector. Bedrijven die vooral voor de binnenlandse markt produceren hebben aan de opleving part noch deel omdat de binnenlandse bestedingen door de voortdurende loonmatiging en de bezuinigingen op de collectieve uitgaven worden afgeknepen. De Sociaal-Economische Raad heeft in zijn recente *Advies inzake het sociaal-economische beleid op middellange termijn 1984-1987* zijn ernstige bezorgdheid uitgesproken over de scheefgroei die hiervan het gevolg is: enerzijds een florerende export en steeds grotere betalingsbalansoverschotten, anderzijds een krimpscenario in het binnenland waardoor de werkloosheid blijft stijgen en er ook weinig kans is om het financieringstekort te verkleinen. Misschien valt het in de praktijk mee als het conjunctuurherstel met enige vertraging ook naar de binnenlandse sectoren doorsijpelt, maar helemaal gerust is de SER er niet op. Bovendien is er nog een ander gevaar: de goede resultaten in bepaalde sectoren zouden daar tot looneisen kunnen leiden die zich vervolgens als een olievlek over de gehele economie uitbreiden, met fnuikende gevolgen voor het herstelbeleid. Ook Duisenberg toont zich in het Verslag van De Nederlandsche Bank hierover bezorgd: „Op het gevaar af het odium op zich te laden nu al weer spoken te zien”, zo schrijft hij, „is het toch goed te waarschuwen voor het loslaten van deze geest uit de fles”.

Ook nog niet goed gaat het met de publieke financiën. Zelfs als de conjuncturele opleving doorzet, zal de problematiek van het financieringstekort nog jarenlang blijven spelen. Ook wanneer de sociale uitkeringen niet meer stijgen en het gehele takenpakket van de overheid is heroverwogen, blijven de rentelasten op de staatsschuld nog een aantal jaren voor een opwaartse druk op de begroting zorgen. Daarom zal, volgens Duisenberg in zijn Verslag, voorlopig nog een defensief begrotingsbeleid moeten worden gevoerd. Een andere bron van zorg is dat in de komende jaren de aflossingsverplichtingen op de staatsschuld zeer snel zullen stijgen. Dit is het gevolg van het steeds korter worden van de looptijden van staatsleningen. Terwijl de aflossingsverplichtingen in 1983 nog f. 4 mrd. bedroegen en dit jaar f. 6 mrd., zullen zij in 1990 tot ca. f. 35 mrd. zijn opgelopen, d.w.z. 7 à 9% van het nationale inkomen. Het is de vraag of beleggers op dat tijdstip bereid zullen zijn tot een zo omvangrijke (her)belegging in overheidspapier.

Zorg baart ook de monetaire ontwikkeling. Al een aantal jaren gaat de geldcreatie aanmerkelijk uit boven de groei van het nationale inkomen. De liquiditeitsquote is van 35% in 1979 tot 41% eind 1983 opgelopen. Het is begrijpelijk dat De Nederlandsche Bank zich zorgen maakt dat haar primaire taak om „de waarde van de gulden zoveel mogelijk te stabiliseren” in het gedrang komt. As de opleving doorzet zou onder de ruime monetaire condities de inflatie weer snel de kop op kunnen steken. Daarom waarschuwt Duisenberg er alvast voor dat het accommoderende monetaire beleid wellicht niet zal kunnen worden voortgezet totdat de financieringsbehoefte van de overheid weer meer in overeenstemming is gebracht met de structurele ruimte daarvoor in de economie. Voordien zullen de kredietteugels weer worden aangehaald waardoor de rente kan gaan stijgen.

Zeer slecht is nog steeds de situatie op de arbeidsmarkt. Weliswaar is aan de snelle stijging van de werkloosheid een einde gekomen, maar van een daling is nog geen sprake. De arbeidstijdverkorting is in 1983 slechts in geringe mate gepaard gegaan met herbezetting. Dit moet de Bankpresident genoeg doen na zijn frontale aanval in het *Jaarverslag 1982* op vormen van arbeidstijdverkorting die de rendementen zouden kunnen aantasten. Nu echter het klimaat voor het bedrijfsleven wat milder is geworden, vindt ook Duisenberg dat de ondernemingen aan zet zijn, „ook waar het betreft rechtstreekse aanvallen op het werkloosheidsvraagstuk”. Het probleem van de 250.000 werkloze jongeren en de 600.000 oudere werklozen blijft anders als een molensteen om de hals van de economie hangen. Ook op microniveau, in overleg tussen ondernemers en vakbonden, moet daar iets aan worden gedaan. Anders zal het nooit goed gaan.

L. van der Geest